

SZILUETT

Korszerű
történelmi
életrajzok

KEREPESZKI RÓBERT

A „tépelődő gentleman”

Darányi Kálmán

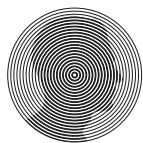
(1886–1939)

Kerepeszki Róbert

A „tépelődő gentleman”

Darányi Kálmán

(1886–1939)

SZILUETT

Korszerű
történelmi
életrajzok

A Kronosz Kiadó
és a Magyar Történelmi Társulat
sorozata

Sorozatszerkesztők:

Fedeles Tamás
Gőzsy Zoltán
Varga Szabolcs
Vonyó József

Sorozatterv: Tepes Ferenc

Kerepeszki Róbert

A „tépelődő gentleman”

Darányi Kálmán

(1886–1939)

Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat

Pécs – Budapest, 2014

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó és a Magyar Történelmi Társulat gondozásában 2014-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978 6156 027 11 5

A kéziratot lektorálta
és a kötetet szerkesztette:

Vonyó József

© Kerepeszki Róbert
© Magyar Történelmi Társulat
© Kronosz Kiadó

Tartalom

Bevezetés	7
Út a miniszterelnökségig	13
A családi háttér és az ifjúkor (1886–1909)	13
A hivatali pálya kezdete, az első világháború és a forradalmak évei (1909–1920)	23
A „szürke eminenciás” (1920–1932)	37
Bethlen után – Gömbös mellett (1932–1936)	47
A „terhes örökség” – A kormány élén (1936–1938)	63
Az elvárások nyomása alatt	63
Külpolitika az Anschluss árnyékában	88
Sikert ígérő törvények és a bukás	101
A győri program	102
Az ún. első zsidótörvény	108
A bukás	112
Az utolsó év (1938–1939)	118
Összegzés helyett. A történeti irodalom és a kortársak Darányi Kálmánról	133
Jegyzetek	145
Felhasznált források és irodalom	153
A képek jegyzéke	160
Névmutató	161

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek során és a közelmúltban is számtalan monográfia és szaktanulmány látott napvilágot, amelyek a 20. század első felének társadalmában vagy közéletében meghatározó szerepet játszó személyek életrajzát mutatták be. Különösen a történettudomány politikatörténettel foglalkozó ága fordított megkülönböztetett figyelmet a korszak miniszterelnökeire: születtek teljes életpályát feldolgozó munkák (Teleki Pál, Bethlen István, Gömbös Gyula, Imrédy Béla, Bárdossy László, Kállay Miklós, Szálasi Ferenc), de olyanok is, amelyek csak egy kormányfő hivatali idejére fókuszáltak (Károlyi Gyula).

A trianoni békeszerződéstől a második világháború végéig tartó negyedszázados időszakban összesen tizenkét politikus – ezek közül Teleki Pál kétszer – foglalhatta el a miniszterelnöki bársonyszéket (nem számítva már ide dálnoki Miklós Bélát, az Ideiglenes Nemzeti Kormány vezetőjét). Közülük csak négy olyan van, akinek életpályájáról vagy tevékenységéről nem született szakszerű biográfia: ők Simonyi-Semadam Sándor, Darányi Kálmán, Sztójay Döme és Lakatos Géza. A négy politikusból három rendkívüli, kül- és belpolitikai tekintetben is korlátozott helyzetben és csak nagyon rövid ideig állhatott a kormány élén. Simonyi-Semadam kormányának feladata lényegében csak az első világháborút lezáró békeszerződés aláírása volt 1920-ban, és alig négy hónapig maradt hivatalban. Sztójay 1944 márciusától öt hónapon át vezette a megszálló németeket mindenben kiszolgáló kollaboráns kabinetet, míg az őt követő Lakatos az egyre kilátástalanabbá váló világháborús helyzetben mindössze másfél hónapig, az 1944. októberi sikertelen kiugrási kísérletig látta el a miniszterelnöki feladatokat.

Darányi Kálmán esete azonban más. Ő nemcsak, hogy hosszabb ideig állt az ország élén, mint a másik három kormányfő együttvé-

(bő másfél évig, 1936. október 12-től 1938. május 14-ig), és a korszak miniszterelnökei között is az ötödik helyet foglalja el a hivatali időt tekintve (nála hosszabb ideig csak Bethlen, Gömbös, Teleki és Kállay maradhatott a kormányfőknek akkoriban otthont adó budai Sándor-palotában), de miniszterelnöki periódusa alatt számtalan jelentős, sőt az ország szempontjából sorsdöntő esemény játszódott le. Ebben az időszakban került sor a kormányzói jogkör bővítésére, az országgyűlés felsőházának reformjára, illetve több fontos szociális intézkedésre; az ő kormánya terjesztette be az új választójogi szabályozást és az ún. első zsidótörvényt (ezeket azonban már utódja, Imrédy Béla miniszterelnöksége alatt fogadták el), továbbá ő hirdette meg a gazdaság élénkítését és a hadsereg fejlesztését célzó győri programot 1938 márciusában. Miniszterelnöksége idején figyelhető meg egy sajátos bel- és külpolitikai jelenség is, amit Gyurgyák János – a korábbi véleményeket összegezve – találóan így fogalmazott meg: „Darányi miniszterelnökségével kezdődik el az a paradox folyamat, amely az őt követő miniszterelnökök (Imrédy, Teleki, Bárdossy) alatt folytatódott, nevezetesen, hogy hivatalba lépésük és kinevezésük legfőbb célja Magyarország jobbratulódásának megállítása, valamint hazánk szuverenitásának minél teljesebb megőrzése volt, mégis miniszterelnökségük végén az ország a kiindulási pontnál sokkal rosszabb helyzetben találta magát, azaz egyre távolabb került a bethleni centrumpolitikától, s gyorsuló ütemben közeledett a náci Németországhoz.”¹

Természetes, hogy Darányi miniszterelnöksége megkerülhetetlen volt a korszakkal átfogóan foglalkozó szakmunkákban, és az említett események mindegyikét már alaposan megvizsgálta a történetírás. Ennek ellenére személye és életpályája alig kapott figyelmet, ezeket a történeti irodalom többnyire csak nagyon rövid, sommás megállapításokkal mutatta be. A Darányival foglalkozó önálló biográfia hiánya egyfelől minden bizonnyal személyiségének tudható be. Ugyanis alapvetően kissé „színtelen”, hivatalnok-típusú politikus volt, aki lényegében – ahogy látni fogjuk – „klaszszikus” pályát futott be. Nem mutatta jelét annak, hogy önálló eszmerendszerrel rendelkezett volna, politikai programját és fel fogását is készen „örökölte” elődjektől (főként Gömböstől, illetve kisebb részben Bethlentől), munkatempójára, habitusára pedig

inkább a dualizmus kori politikai mentalitás volt jellemző, ami elsősorban a családi hagyományokból táplálkozott.² Az életútjával kapcsolatos szakmai „távolságtartás” másik, objektív oka minden valószínűség szerint a személyes jellegű források viszonylagos hiánya lehetett. Feltűnő, hogy a korszak miniszterelnökei többségének dokumentumai, amelyek elengedhetetlenül szükségesek nemcsak az életpálya, hanem a személyiség megrajzolásához is, sokkal nagyobb mennyiségben maradtak fenn, mint Darányi esetében. Államtitkári, földművelésügyi miniszteri és kormányfői hagyatéka is rendkívül töredékes, az aránylag kevés fennmaradt magánlevele pedig elszórta, más személyek (elsősorban a családtagok) levéltári anyagában található.³ Ennek nemcsak a második világháborús iratpusztulás az oka, hanem az is (ha hihetünk Imrédy Béla 1945-ös népbírói vallomásának), hogy „Darányinak az volt a szokása, hogy olyan levelekre, amelyeket nem akart írásban megválaszolni, személyesen adott választ, és ilyenkor az eredeti levelet mindig visszaadta” a feladónak.⁴

Mindezek ellenére fontos és időszerű, éppen a miniszterelnökségére eső, már említett jelentős események miatt is, hogy bemutassuk, ki volt az a személy, aki az 1930-as évek végén, a magyar történelem alakulása szempontjából sorsdöntő időszakban az ország élén állt. Kötetünk kronologikus rendben, a családi háttértől és az ifjúkortól, a hivatali ranglétra különböző állomásain át egészen a halálig kíséri végig Darányi Kálmán pályáját. Külön figyelmet szentelünk az életút egyes szakaszaira eső történelmi, társadalmi és politikai körülmények bemutatásának is, hiszen ezáltal válnak érthetővé könyvünk főszereplőjének motivációi, tevékenységének összetevői. A kötet végén pedig szólunk arról is, hogy a kortársak és a korábbi szakírók, történészek hogyan látták Darányi Kálmánt.

Könyvünknek a szinte egyöntetű kortársi véleményeket idéző címe a Darányi személyiségében és politikájában rejlő – máig fel nem oldott – ellentmondásokat tükrözi. A családi milióból, neveléséből eredő, az első világháború alatti, valamint hivatali pályája nagy részét jellemző magatartásából egyfelől egy megfontolt, tartózkodó, a kortársak többségéből tiszteletet kiváltó úriember alakja bontakozik ki előttünk. Másfelől azonban olyan politikusé, akiben

miniszterelnökként a politikai habitusától eltérő környezetben és a képességeit meghaladó elvárásokkal szembesülve tétovázó, tépelődő természete kerekedik felül. Ez vagy teljes cselekvésképtelenségre kárkoztatja, vagy kapkodásra, elhibázott és súlyos következményekkel járó döntések meghozatalára készíti. 20. századi magyar történelmünk, különösen a második világháború eseményeinek tapasztalata és az erről napjainkban zajló közéleti viták nem egyszer sarkított ítéletek megfogalmazására, s egymást látszólag kizáró vélemények közötti választásra ösztönöznek: valakit *vagy* joviális, bár hibáktól nem mentes öregúrként őrizzen meg (vagy felejtse el?) a történeti emlékezet, vagy olyan politikusként, akit súlyos felelősség terhel a magyar közélet 1930-as évek második felében felerősödő jobbratolódásáért, és az első zsidótörvény betervezése miatt végső soron a magyar zsidóság második világháború alatti katasztrófájáért. Pedig az eltérő jellemvonások egyszerre és együtt jellemezhetnek egy embert, kiváltképpen egy politikust. Az egymásnak ellentmondó tettek és magatartásformák tárgyilagos és sokoldalú bemutatásából alakulhat ki az a kép, amelyből egyszerűen teljesebben lehet megismerni az adott személyt, másrészt segíthet bennünket abban, hogy megalapozottan mondjunk véleményt az illető munkásságának meghatározó jellemzőiről.

Nem célunk (hiszen egyetlen történelmi szakmunka célja sem lehet) az, hogy Darányit, illetve az életpályájának jelentős részével egybevágó Horthy-korszakot piedesztálra emeljük vagy elítéljük, a tárgyilagosság igényével sokkal inkább a megismerés és a megértés szándékát tartottuk szem előtt. Egyfelől arra törekedtünk, hogy közérthetően, olvasmányos stílusban, de a meglévő tudományos ismereteinket összefoglalva bemutassuk, milyen szerepet játszott Darányi Kálmán a két világháború közötti magyar történelemben. Másfelől pedig – abból adódóan, hogy a könyv megírásához számtalan olyan történelmi forrást is felhasználtunk, amelyeket a történész szakma eddig kevésbé aknázott ki – a pályáiv megrajzolása és annak árnyalt értékelése olyan tényezőkre, összefüggésekre is rávilágíthat, amelyek újdonságot jelenthetnek eddigi ismereteinkhez képest, és ezáltal – reményünk szerint – a szakmai közönség számára is nyújthatnak hasznos adalékokat a Horthy-korszak tanulmányozásához.

Ahogy minden szakkönyv, ez sem születhetett volna meg számos kolléga segítségével, tanácsa, és a családom, a párom és a szüleim biztatása, türelme nélkül. A szakmai támogatóim közül hálával tartozom mindenekelőtt Vonyó Józsefnek, a Pécsi Tudományegyetem címzetes egyetemi tanárának, aki a kötet lektorálásának és szerkesztésének feladatát vállalta, valamint Eröss Zsoltnak, a Kronosz Kiadó szerkesztőjének, aki a könyv megjelenítésén túl is hasznos és értékes segítséget nyújtott. Köszönöm továbbá Romsics Ignác akadémikusnak, az egri Eszterházy Károly Főiskola professzorának, Fehér Györgynek, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgatójának, Ujváry Gábornak, a Nemzeti Közszerzési Egyetem Tudományos Szervező Központja vezetőjének, Paksa Rudolfnak, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete munkatársának, Szécsényi Andrásnak, a Holokauszt Emlékközpont történész-muzeológusának, illetve debreceni kollégáimnak, Barta Róbert és Püski Levente egyetemi docenseknek, valamint Szilágyi Zsolt tanársegédnek, hogy munkám megkezdése előtt, vagy a kézirat elolvasása után megosztották velem véleményüket és észrevételeiket.